

Karátson Archívum Füzetek 12.

GRANASZTÓI OLGA

Művészsorsok a Karátson–Granasztói családban

三

Granasztói Olga
Művészsorsok
a Karátson–Granasztói családban

Karátson Archívum Füzetek 12.

Megjelent a Petőfi Kulturális Ügynökség NZrt. – Karátson Gábor Archívum és Kutatóműhely,
valamint a Kláris Kiadó és Művészeti Műhely közös kiadásában, Budapest, 2026

Felelős kiadó: a Petőfi Kulturális Ügynökség NZrt.
és a Kláris Kiadó és Művészeti Műhely

Felelős szerkesztő: Ruttkay Helga
Kiadványkoordináció: Béni Gabriella

Borítóterv: Béni Gabriella és Méry Beáta Margit
Tördelés: Székely István

A borítón Rózsaffy Dezsőné Olga Goncsarova Lempitzky látható.
A képet Rónai Dénes készítette az 1910-es években

A borító belső oldalán a qì (氣) írásjegy egy korai, tradicionális írásformája.
Karátson Gábor kalligráfiája. Karátson Gábor: *Világvége után.*
Cserépfalvi Kiadó, Budapest, 1993. 110.

ISSN 3141-7329 (Online)

ISBN 978-615-5003-33-2

Granasztói Olga
Művészsorsok
a Karátson–Granasztói családban

Rózsaffy Dezső és Olga Goncsarova Lempitzky
művészete és szellemi útkeresése a XX. század első évtizedeiben

Karátson Archívum Füzetek 12.

Petőfi Kulturális Ügynökség NZrt. – Karátson Gábor Archívum és Kutatóműhely
– Kláris Kiadó és Művészeti Műhely közös kiadása

Budapest, 2026

© Granasztói Olga, 2026

© Petőfi Kulturális Ügynökség NZrt. – Karátson Gábor Archívum és Kutatóműhely, 2026

© Kláris Kiadó és Művészeti Műhely, 2026

© Karátson Gábor Archívum és Kutatóműhely (a fotók jogtulajdonosa), 2026

A kiadványban szereplő valamennyi szöveg és kép szerzői jogvédelem alatt áll.
Felhasználásuk kizárólag a jogtulajdonos előzetes engedélyével lehetséges.

A XIX. század elejéig, a romantika koráig nyúlik vissza élet és művészet dichotómiájának szerteágazó problémaszövevénye, köztük a zsenialitás, a bohém művészet, a művész másságának témái: a művészsors kihívásai a századfordulóra, legjobban Thomas Mann irodalmi munkásságának köszönhetően kerültek új megvilágításba, és már egyértelműen a polgáriassággal, a polgári környezettel szemben fogalmazódtak meg. A polgári életforma biztonsága és a művészi lét szabadsága közötti feszültség, vagyis az, hogy a művész hogyan tud beilleszkedni vagy szembenézni a társadalmi normákat betartó, kiszámítható polgári élettel, és hogyan egyezteteti össze belső vágyait a külső elvárásokkal, a századfordulón fellépő művészgenerációk számára gyakran sorskérdéssé vált, és konfliktusokkal terhelt, sokszor nagy áldozatot követelő döntések sorozatát vonta maga után.

Rózsaffy Dezső és Rózsaffy Dezsóné Olga Goncsarova Lempitzky külön-külön, egymástól függetlenül, ha más-más stációkon keresztül is, de fiatalon már ezt a rendhagyó, művészi utat járták be. Megismerkedésükkel, majd házasságukkal és családalapításukkal felmenőiktől jelentősen eltérő életformát választottak, amellyel az őt követő generációk életére egészen napjainkig hatással vannak.

Rózsaffy Dezső és Olga Goncsarova Lempitzky
1930-as évek

Granasztói Pál építész, író, aki Rózsaffy Dezső lányának, Rózsaffy Lucynek volt a férje, *Vallomás és búcsú* című önéletrajzi művében érzékletesen összegzi a Rózsaffy család művészlétről alkotott felfogását: „Az anyagi, érdekhajhászó polgári felfogás iránti ellenszenv volt az oka annak, hogy feleségem és családja egyedül igaznak és értékesnek a művészetet, egyedül igaz és értékes embereknek a művészeket tekintette. A művészeknek minden önző, erkölcstelen vagy ellen-szenves cselekedetüket megbocsájtották, mert mentségüknek alkotásukat, és az ezzel járó idegfeszültséget tekintették.”¹

Rózsaffy Dezső (1877–1937)

Rózsaffy Dezső már pályaválasztásával tudatosan a művészet felé fordult, és bár felmenőiről egyelőre töredékes ismereteink vannak, a rendelkezésre álló adatok alapján ez a választás erőteljes szembefordulást jelenthetett a Budapesten egyre magasabbra emelkedő polgárcsaládban az elsőszülött fiúgyermek jövőjéhez fűzött elképzelésekkel. Dezső 1877-ben született.

A Rózsaffy család

Balról hátul: Rózsaffy Andor, Burger Malvin, Rózsaffy Georgina

Balról lent: Rózsaffy Malvin, Rózsaffy Dezső, Rózsaffy Alajos

1880-as évek első fele

1 Granasztói Pál: *Vallomás és búcsú*. Budapest, Balassi Kiadó, 2007. 35.

Rózsaffy Georgina
1890-es évek

Rózsaffy Andor
1902

Rózsaffy Malvin
1908

Két leánytestvére – nővére, Georgina, és húga, Malvin – mellett öccse, Andor, aki 1879-ben született, fényes katonai pályát futott be. Az első világháborúban a 3. honvéd huszárezredben alezredesi rangig jutott, az orosz fronton szolgált. Pályaválasztása sokkal közelebb állt apjukéhoz, Rózsaffy Alajoséhoz (1833–1910), aki orvosi végzettsége mellett komoly köztisztviselői karriert is befutott, a székesfevárosi államrendőrség főorvosa lett 1881-ben, majd Pest vármegye tiszti főorvosa, 1886-ban pedig az országos közegészségügyi tanács tanácsosa.

Dr. Rózsaffy Alajos
1900-as évek

Rózsaffy Alajosné Burger Malvin

Alajos apja, Rosenberg Antal 1835-ben lett budai (tabáni) polgár mint fűszerkereskedő. Már házas emberként érkezett Budára, származását tekintve pozsonyi volt. Már korábban is itt élhettek, hiszen fia, Alajos 1833-ban keletkezett keresztlevelében lakóhelyként a Tabán szerepel. Vezetéknévét Rosenberg Antal 1848-ban magyarosította Rosenbergről Rózsafira, majd ebből lett később Rózsaffy. 1848/49-ben több száz német vezetéknévű pest-budai polgár kérte nevének magyarosítását, lehetséges, hogy összefüggésben a 48-as forradalom nemzeti szellemével. Rózsaffy Dezső anyai ágon egy Fejér megyei vidéki birtokos nemes család leszármazottja. Nagymamája, Kégl Leopoldina, a Fejér megyei országgyűlési képviselő, Kégl György testvére volt, aki a ma is meglévő csalápusztai Hauszmann-féle historizáló kastélyt a környező parkkal 1878-ban építtette meg. Rózsaffy Alajos és felesége, Burger Malvin házassági anyakönyvi kivonatán mint tanú szerepel. Rózsaffy Alajos nemcsak a közigazgatásban futott be karriert Budapesten, hanem vagyonra is szert tett, amiről azonban semmilyen nyom nem maradt a családi emlékezetben. Korabeli újságcikkek és levéltári források alapján sikerült feltárni, hogy két másik orvostársával 1904-ben Szanatóriumot és Vízyógyintézetet alapított az egykori István úton, a mai Hungária körút – Ajtósi Dürer sor kereszteződésénél. A magánkórház akkoriban a főváros egyik legmodernebb gyógyító intézménye volt, de a második világháború alatt teljesen megsemmisült.²

Bár Rózsaffy Dezső 1903–1904-ben Párizsból írt leveleiben szó esik a szanatóriumról, a szomorú és egyben a család vagyonvesztésével járó végkifejletről, amellyel a korabeli sajtó is is foglalkozott 1909-ben, semmit sem lehetett eddig tudni. Rózsaffy Alajos tőzsdézni kezdett vagyonával (az újságcikk gazdag emberként ír róla), ám hatalmas, 140 ezer koronára rúgó veszteséget könyvelt el. Tőzsdei megbízottai rávettek, hogy a veszteséget ingatlanjaira terheljék rá, és azt ígérték, hogy hamarosan visszaszerzik a pénzt. Ekkor azonban lánya, Georgina elmeorvosi szakértőt kért fel, és kiderült, hogy apja „gyengeelméjűségben szenved”; mai kifejezéssel valószínűleg előrehaladott demenciája volt, és az egész tőzsdeügylet előre megtervezetten történt, a megbízott ügynökök így akarták kiforgatni vagyonából.³ Az ingatlanok, köztük valószínűleg a szanatórium rá eső része is, ekkor már árverés előtt állt. A rákövetkező évben, 1910-ben hunyt el; halála után teljes ingatlanvagyonát elárverezték.

2 *Vasárnapi Újság* 1904. 463–467.

3 *Pesti Hírlap* 1909. május 22. (31. évf. 120. szám).

Rózsaffy Dezső családjával együtt ekkor döntött úgy, hogy Franciaországból hazatelepül. Ez a tragikus végkifejlet is hozzájárulhatott ahhoz, hogy Rózsaffy az általa vágyott művészlétet nem élhette meg annak teljes szabadságával, hiszen az adósságok miatt semmilyen örökség nem szállt rá, nincstelenség fogadta itthon, egzisztenciát kellett teremtenie, és a festészetet a művészléttel összeegyeztethető múzeumi tisztviselői alkalmazással megosztania. Ennek lehetőségét azonban már pályaválasztásával megelőlegezte, hiszen pályája a tudomány és a művészet eszményi együttesében indult már a kezdet kezdetén – ahogy Vayer Lajos művészettörténész fogalmazott róla szóló tanulmányában: *pictor doctus* volt, vagyis tudós festő, ez a kettősség pedig egész életén át munkásságában változatlan összhangban érvényesült.⁴ A Képzőművészeti Egyetem jogelődjének számító Iparművészeti Iskolában kezdte el felsőfokú tanulmányait az 1895/96-os tanévben, de a harmadik évet 1897/98-ban már a müncheni egyetemen végezte, ahol esztétikát, művészetelméletet és művészettörténetet tanult. Ezt követően Budapesten, a Magyar Királyi Tudományegyetem Bölcsészkarán művészettörténetet és melléktantárgyként archeológiát, illetve magyar irodalomtörténetet hallgatott. 1901-ben szerzett diplomát. Ezzel párhuzamosan 1899-ben Hollósy Simonnal tanult festeni Nagybányán, ahol kétszer is megfordult, 1899 és 1901 nyarat töltötte ott; később Szolnokon is dolgozott.⁵

A nagybányai művésztelepen. Leghátul, a középtől jobbra Rózsaffy Dezső
1899. nyár

4 Vayer Lajos: Rózsaffy Dezső (1877–1937). *Művészettörténeti Értesítő* 1978. 27. szám, 84.

5 Gellér Katalin: Rózsaffy Dezső. *Enigma* 2010. 2. szám, 66.

A nagybányai művésztelenen. Jobbról a negyedik szalmakalapban Rózsaffy Dezső
1899. nyár

Festőként vagy művészettörténészként képezze-e magát tovább, ez a dilemma végig meghatározta majd tízéves külföldi tartózkodását, amelyet eleinte szülei támogattak, majd saját keresetéből tartotta fenn magát.

Csoportkép egy festőiskolában. Elöl, balra keresztbe font karral Rózsaffy Dezső
1890-es évek

Megfordult Bécsben, Berlinben, Münchenben, Drezdában, Londonban, de legtöbbit Párizsban tartózkodott, ahol egyszerre látogatott festőiskolákat, így a Julian és a Colarossi akadémiát, járta a múzeumokat, és dolgozott. Mint egyetemi szakdolgozatában fogalmazott: „A festőnek sem árt a tudományos képzettség, legföljebb hasznára lehet, ha tanul, eszét és szívét egyképpen műveli.”

Néhány külföldről, 1902 és 1906 között apjához írt leveléből egyértelműen kiderül, hogy a művészpálya választása nem volt apja ínyére, bár támogatta őt. Másrészt eltökéltségének szabad szellemben, hol humorosan, hol önironikusan, de mindvégig bensőséges szeretettel tudott hangot adni: „Ha az ember igaz akar lenni, rendesen goromba. Fiúi hűségemben remélem nem fognak ezáltal kételkedni.” (Párizs, 1903. április 21.)

1902-ben így ír: „Kedves Papa remélem jó egészségekben van, háztulajdonosi gondjai ne nagyon izgassák. Különösen értem ne szepegjen, mert ha törik, ha szakad, én mégis elérem azt, ami számomra kitűzve van.”

Egy másik levélben szarkasztikus humorral saját művészi tevékenységét karikírozza: „Produkáltam néhány dolgot, mely a szó legteltesebb értelmében remekmű. Alázat illik a művészemberhez alázat és szerénység, jámbor hit és önmegtágadás.” Majd hozzáteszi, hogy azért ír ilyeneket, mert még a végén azt hinnék, hogy sétálással és „Donzsuánkodással” tölti az idejét. Az aggodalomra, hogy netalán a neki küldött pénzt nem vette át, szellemesen, iróniával reagál: „Mamát tessék megnyugtatni a negyven korona hiánytalan átvétele ügyében. A bohém emberek felől mégsem kell olyan túlságosan pesszimiztikusan ítélni.” (Párizs, 1906. február 17.)

Leveleiben egyébként rendre beszámol arról, hogy hány képet festett, hol járt, mit csinált, hogyan töltötte hasznosan az idejét.

Egy alkalommal a művész és műértő öntudatával hosszasan és nem kevés gúnnyal oktatja ki apját, aki tanácsot kér tőle a már emlegetett új szanatórium belső falainak dekorálására: „Mindenekelőtt úgy hiszem a legcélszerűbb volna a családi priváttulajdont képező szörnyábrázolásokat átírni a társaság nevére. Ez volna legalkalomszerűbb módja a tőlük való szabadulásnak. És a csúzos és rheumás kliensek elterülve kényelmes bőrkarosszékekben – úgy hiszem őszinte gyönyört fognak lelni a *Befalaztatás* című kép borzalmas jelenetének szemléletében. A kép alá majd még alkalmazni lehet az egész idegrázó történet szövegét – és majd meglátjuk nem gyógyulnak e ki minden öröklött és utóbb átszarmazott nyavalyájukból. 30-40 reprodukciónak itt való beszerzése – mire kedves Papa gondolt, halva született idea. Száz mérföldnyi távolságból minek hozatni szemetet, mikor az mindenfelé kéznél kapható? És még tudnom kellene mit ért kedves Papa reprodukció alatt? Louvre-beli képek másolatát ún. kópiát?

Úgy hiszem, hogy nem. Színes nyomatokat talán? Hisz azt kapni vagon számra Budapesten? Különben ott van ismét a családi kollekción 3 tucat modern és magyar tárgyú rézkarc, a Képz. Műv. Társulat műlapjai üveg alatt, csinosan bekeregetve úgy hiszem ki fogják elégíteni a podagrás műízlést.

Rózsaffy Alajos otthonában Rózsaffy Malvinnal, Georginával és Andorral
1909

Ez az, amit részemről legőszintebben ajánlhatok. Ha az ember műkincset akar, azt borsos áron meg kell fizetni, ezt a Szanatóriumnak nem áll módjában, sem célját nem képezi, akkor leghasznosabb minden e nemű költséget leszorítani a minimálisra. Ami nem műretek az tűzre való, nem ér egy hajítófát, pénzt adni ért fölösleges. Lelkiismereti meggyőződésemet tiltja, hogy e nemű vállalkozáshoz segédkezést nyújtsak, utálok és gyűlölöm az ilyen dolgokat, és részemről egy tapodtat sem tennék ilyen célok elősegítése érdekében. Alászolgálja!”

Ebből az 1903 tavaszán kelt leveléből derül ki az is, hogy ekkor már ismerte későbbi feleségét, Olga Goncsarovát. A megismerkedésről valószínűleg szüleinek is beszámolt, mert válaszképpen apja bizonyára aggodó és az orosz származás miatt gyanakvó reakciójára ismét gunyoros hangot üt meg: „...a Russzkaja Gyévuskáról (orosz lány) nem fogok többet írni, nehogy nyugtalanságot érezzen.”

Olga Goncsarova Lempitzky (1881–1946)

Olgát tehát 1902–1903 táján Párizsban, méghozzá a Colarossi festőakadémián ismerte meg Rózsaffy Dezső.

Olga Goncsarova Lempitzky
1890-es évek

Olga orosz családjának a párizsi találkozásig vezető szövevényes és bonyodalmas története még a cári Oroszországban kezdődött, ennek csak néhány részletére térek ki most. Pár fontos stációját Olga anyjának, Verának regényes életútjából azért szükséges felidézni, mert a radikális szakítás a hagyományos, orosz nemesi életformával és egy egészen új, modern, emancipált női sors vállalása az ő bátorságának köszönhető, és Olga művészpályára lépése ennek természetes következménye volt.⁶ Az egykor mesésen gazdag, a cári udvarba bejáratos Goncsarovokat Natalja Goncsarova, az orosz költőóriás, Puskin felesége tette világhírűvé, az pedig, hogy miatta robbant ki az a párbaj (egy francia katonatiszttel), amelybe Puskin belehalt, egy olyan, szinte napjainkig ható ellenszenv hullámot váltott ki Nataljával és a Goncsarovokkal szemben, ami minden bizonnyal komoly hatással volt a népes Goncsarov család női leszármazottaira.⁷

6 Granasztói Olga: Anyák és lányok. Egy nihilista nő újrafelfedezésének története. Holmi 2009. augusztus.

7 Г. В. Ровенский: *Родословная Гончаровых* (A Goncsarovok családfája). Fryazino, 2004.

Alekszandr Szergejevics Puskin

Natalja Nykolajevna Goncsarova

Tetemesre rúg a Puskin és Natalja kapcsolatát boncolgató irodalom, amelyben rendre visszatérő negatív következtetés, hogy a páratlan szépségű Natalja jelleme, érzelmi világa és intelligenciája mennyire nem volt méltó Puskinhoz, és hogy a Goncsarov család maga is túl földhözragadt és kalmármentalitású volt a nagy költő szellemiségéhez képest.⁸

Nincs ugyan bizonyíték rá, mégsem lehet véletlen, hogy Nataljának három unokahúga – így Olga anyja, Vera, az ő egyik húga, Anna, illetve unokatestvérük, Jekatyerina Dimitrijevna – esetében is ez lázadáshoz vezetett. Mintha a szépség, az előkelő származású nőkkel szembeni hagyományos elvárások ellen lázadtak volna fel, elsősorban Natalja miatt, aki után az összes Goncsarov lányt egy kicsit mégiscsak megbélyegezték. Ez is közrejátszhatott tehát abban, hogy mindhárman letértek az előre kijelölt, hagyományos útról, és a tanulásban, a nők emancipációjáért vívott küzdelemben egészen rendkívüli, úttörő szerepet tölthettek be a korabeli Oroszországban.

Vera Natalja egyik öccsének, Szergej Nyikolajevics Goncsarovnak a második házasságából született legidősebb lánya volt.

Vera Szergejevna Goncsarova
1870-es évek

⁸ Marina Cvetajeva: *Egy festő portréja. Natalja Goncsarova*. Ford. Rab Zsuzsa. Budapest, Helikon, 1980; Henri Troyat: *Pouchkine*. Paris, Plon, 1953; Ruszlan Szkrinnyikov: *Puskin halála*. Ford. Szili Sándor. Budapest, Pannonica Kiadó, 2000.

Szergej Nyikolajevics Goncsarov
1852

Szergej Nyikolajevics a katonai pályát választotta, majd hadnagyi rangban leszerelve hivatali pályára lépett, ahol fényes karriert futott be. 1864-ben a moszkvai városi дума nemesi rendjének vezetője volt.

Natalja Goncsarova fiútestvérei közül ő állt legközelebb Puskinhoz. Barátságukat tanúsítja, hogy 1834-ben Szentpéterváron együtt laktak, Puskin Nataljának írott leveleiben gyakorta tesz róla említést.

Szergej Nyikolajevicsnek két házasságából mindösszesen tíz gyermeke született, a másodikból öt lány.

Anna Alekszejevna Szmirnova

Így lehetséges az, hogy első házasságából született fiának, Mihailnak, aki több mint tíz évvel volt idősebb féltestvérénél, Veránál, az unokája Natalja Goncsarova avantgárd festő, aki egy évben született Olgával, vagyis 1881-ben. A generációs eltolódás miatt Natalja Goncsarova festő Rózsaffy Lucy harmadfokú unokatestvére volt.

Vera és húgai viszonylag fiatalon, 1865-ben veszítették el apjukat, talán ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy a felnőttkort megért négy lánytestvér már korán lelkes híve lett a baloldali szellemű narodnyik, „nép közé járók” mozgalmának, amely az orosz forradalmi mozgalom egyik irányzata volt.

Vera egyik barátjánője, Szofia Kovalevszkaja révén, aki a világ első matematikusnője volt, 1876-ban megismerkedett Izsák Pavlovszkij zsidó származású újságíróval. Pavlovszkij részt vett a cárellenes forradalmi propaganda szervezkedéseiben, amiért hat hónap börtönre ítélték.

Izsák Jakovlevics Pavlovszkij

Vera meglátogatta Pavlovszkijt a börtönben, és azt mondta, hogy a menyasszonya, hogy ezzel is enyhítse büntetését. Pavlovszkijt szabadulása után egy másik ügyben újból elítélték, ezúttal azonban száműzetés várt rá Oroszország északi részére, Arhangelszkhez közel. Innen radikális szimpatizánsok segítettek a szökésben, így jutott el Párizsba a tengeren át 1878-ban. 1879-ben Vera csatlakozott Pavlovszkijhoz Párizsban, miután tanári diplomát szerzett a moszkvai egyetemen. Párizsban az orosz író, Turgenyev ajánlásával – aki ekkor Párizsban élt – pedagógusi állást keresett, mert a házaspár komoly anyagi gondokkal küzdött. Turgenyev nevét azért is fontos megemlíteni, mert ő vezette be a „nihilista” szót az orosz társadalomban megindult forradalmi mozgalmak leírására. A fogalom ábrázolásában az *Apák és*

fiúk című regényével kulcsszerepet játszott. A nihilizmus lényege a hagyományok, szokások és a feudalizmus megdöntésére törekvő, minden eszközt elfogadó, radikális gondolkodásmód. Pjotr Alekszandrovics Kropotkin *Egy forradalmár feljegyzései* című, 1902-ben íródott művében ezt így jellemzi: „Ez a mozgalom – az egyéniségről vívott harc – Oroszországban sokkal erőteljesebb jelleget öltött, a tagadásban sokkal könyörtelenebb volt, mint bárhol másutt a világon. [...] A nihilisták elítélték a szerelem nélküli házasságot, és a házastársak barátság nélküli együttélését. Ha egy leányt szülei arra kényszerítettek, hogy baba legyen a babaotthonban, s érdekből menjen férjhez, inkább otthagya szép holmiját és a szülői házat. Felvette legegyszerűbb fekete szövetruháját, rövidre vágta a haját, és beiratkozott valamelyik felsőfokú tanfolyamra, hogy függetlenségre tegyen szert. Ha egy asszony látta, hogy házaselete már nem házaselet, hogy férjével többé már sem szerelem, sem barátság nem fűzi egybe, mindent otthagyt, és bátran távozott otthonából gyermekeivel együtt, mert még a magányosságot, és gyakran a nyomort is, többre tartotta az örökös hazudozásnál és a benső vívódásnál.”⁹ Vera Párizsig vezető története a nihilista mozgalomhoz csatlakozó fiatal nők útját annyira hűen tükrözte, hogy Szofia Kovalevszkaja 1892-ben regényt írt belőle *Nijilistka* (A nihilista lány) címmel. A regényben Vera Barantzova élete sorsfordulóját beszéli el, amikor szakítva múltjával, családjával, arra az elhatározásra jut, hogy életének csak úgy adhat értelmes célt, ha a nép hasznára szolgálhat, és ha ezért az „ügyért” akár magát is feláldozza.¹⁰

Vera egyik idősebb unokatestvére, Jekatyerina Dimitrijevna Goncsarova is ekkor már Párizsban élt egy ideje, 1868 és 1877 között az első négy női orvostanhallgató között volt, akiket felvettek a Sorbonne-ra.¹¹ Ez kisebbfajta szenzációszám

9 Pjotr Alekszejevics Kropotkin: *Egy forradalmár feljegyzései*. Ford. és utószó Kulcsár István. Budapest, Európa, 1966.

10 A regény második, a teljes eredeti orosz szöveg alapján készült magyar fordítása 1904-ben jelent meg magyarul Kövér Ilma író fordításában. Egy korábbi kiadás 1897-ben még *Baranzov Vera* címmel jelent meg Szalay Erzsébet fordításában, de ennek alapjául egy rövidebb, svédül írt és kidolgozatlanabb szövegváltozat szolgált, amely 1895-ben jelent meg angolul. Legújabb kiadása: Sofia Kovalevszkaja: *Nihilist Girl*. The Modern Language Association of America, 2002.

11 Az 1870-es párizsi események miatt átiratkozott a berni orvostudományi karra, és ott tanult, kivárva a Párizsi Kommün napjait. Csak 1871 nyarán folytatta tanulmányait Párizsban. 1888-ban visszatér Oroszországba. A Goncsarov-házban, a Polotnyanij Zavod (Vásongyár) hatalmas birtokának területén orvosi rendelőt nyit, és ingyenesen gyógyítja az ott lakókat. Az 1890-es évek közepén Olga Goncsarovával és fiával, Dmitrijel együtt megalapítja az A. Sz. Puskin Ingyenes Könyvtár és Olvasótermet, valamint egy népszínházat.

Vö. <https://www.vest-news.ru/article/27656>.

ment Oroszországban, diplomaszerezéséről az újságok is beszámoltak. Bizonyára kapcsolatban voltak ekkor egymással, hiszen minden tekintetben hasonló nézeteket vallottak. 1880-ban és 1881-ben megszületik Vera és Pavlovszkij két közös lánya, Nadine és Olga.

Nadine Goncsarova Lempitzky és Olga Goncsarova Lempitzky
1880-as évek

Kapcsolatuk azonban rövidesen megromlott, így Vera kislányaival elhagyta Párizst, és rövid időre visszatért velük Oroszországba. Olga 1883-ban Moszkvában kiállított keresztlevele tanúskodik arról, hogy Vera első vagy egyetlen férje (amennyiben a Pavlovszkijjal kötött névházasságát nem ismerték el), Alekszandr Franzevics Lempitzky orosz nemes nevére vette a lányokat, Olga eszerint Olga Alekszandrovics Lempitzky néven lett anyakönyvezve.¹² Akár egy, akár két férje volt Verának, meglehetősen szokatlan, hogy egy száműzött, cárellenes összeesküvésben érintett férfinak gyermeket szül, majd a hivatalos férj, akivel sohasem élt együtt, hajlandó nevére venni a két gyermeket, de nem marad vele, mert azonnal elhagyja Oroszországot. Ráadásul a későbbiekben is jó viszonyt sikerült a hivatalos férjjel, Lempitzkyvel fenntartania.

Veráék nem sokáig maradtak Moszkvában, hamarosan Lausanne-ba költöztek, és ott éltek az 1900-as évek elejéig, Párizsba való visszatértükig. Lausanneban még orosz járadékukból tartották fenn magukat, és intenzív társaséletet éltek nemcsak a jelentős orosz emigráns kolóniában, hanem a helyi, lausanne-i

¹² Az 1883-ban kelt keresztlevélről kiállított hiteles másolat a családi archívumban maradt fenn.

körökkel is érintkeztek. Az orosz emigráció jeles képviselői közül például úgy tűnik, rendszeres kapcsolatban voltak Paul Birukoff-fal (Pavel Birjukov), aki Tolsztoj titkára volt, mielőtt száműzték. Genfben telepedett le az 1890-es évek végén, később pedig ő írta meg Tolsztoj első, nagy hatású életrajzát.

Olga naplójából kiderül, hogy mindennap különórái voltak (festészet, zene – zongora és hegedű – angol), de jártak egy diáktársaságba is, a Société de la Libertas-ba, ahol filozófiai előadásokat hallgattak. Akkori svájci udvarlóját pedig rá akarta beszélni, hogy inkább festő legyen, mint mérnök, és amikor az erre adott válasza nem volt egyértelmű az esetleges anyagi nehézségek miatt, akkor megállapította róla, hogy milyen burzsoá gondolkodású.

Olga tehát betöltve tizennyolcadik életévét, a festészetet választotta, míg nővére az előadó-művészetet, színésznő szeretett volna lenni. Nadine már előbb elhagyta Lausanne-t, Münchenben, majd Londonban tanult. Édesanyjával költözött vissza 1900 táján Párizsba, hogy folytassa festészeti tanulmányait, de ekkor már egyre szűkösebb anyagi körülmények között éltek, Vera rendszeresen vállalt főképp fordítási munkákat.

Párizsi társaséletükben két kapcsolat játszott döntő szerepet: az egyik a már emlegetett Anna Szergejevna, Vera húga, akit a levelekben csak Tante Anette-ként emlegettek, a másik Ludmila Savitzky, Olga lausanne-i barátnője. Az Olgával egyidős, fiatal, orosz nemesi származású Ludmila lázadó volt, Párizsba települve színésznőként kezdte pályafutását, majd komoly irodalmi karriert futott be költőként és a modern próza műfordítójaként. Az orosz és angol irodalom neves fordítója lett, különösen James Joyce műveié, amelyeket ő fordított először franciára. Ő is belevetette magát a párizsi művészeti és irodalmi életbe, és hamarosan feleségül ment Jules Rais író-művészetkritikushoz.

Ludmila Savitzky

1908-tól Jules Rais-vel együtt egy művészeknek szánt kommunában élt a Chartreuse de Neuville-sous Montreuil-ben. Franciaország legnagyobb gótikus (karthauzi) kolostorából üdülőhelyet hoztak létre a francia vasúttársaság munkásai számára, és más kapcsolódó tevékenységeket is indítottak, például nyári táborokat, és egy „La Clairière” nevű „falansztert”, művésztelepet. Ez a név tisztelgés volt Lucien Descaves és Maurice Donnay színdarabja előtt, amelynek fő témája egy konvenciómentes, utópikus közösségi élet példája. Ludmila a Chartreuse egyesület főtitkára lett, amelynek egyik tiszteletbeli elnöke Anatole France, a másik pedig Georges Clemenceau volt. Számos értelmiségi dolgozott azon, hogy népszerűsítse a kezdeményezést, amely nagy sikert aratott: 1908 nyarán közel negyven művész látogatott el a Chartreuse-be, köztük Guillaume Apollinaire, Paul Fort költő, Adolphe Gumery festő vagy Georges Izambard, Arthur Rimbaud irodalomtanára.

Első gyermekük, Didier születése után Rózsaffyék, akik ekkor még nem voltak összeházasodva, két egymást követő évben több hónapra a Chartreuse-be költöztek, és itt született meg második gyermekük, Georges 1908-ban. A helyet kimondottan családoknak szánták, a szerzetesek egykori remetelakjait alakították át erre a célra. A Chartreuse-ben rendezvényeket szerveztek és változatos kulturális események zajlottak, előadások, színházi bemutatók, felolvasások, koncertek, de „nyilvános” esték is, Neuville és környéke lakóinak részvételével.

Didier és Georges Rózsaffy
1910-es évek

A párizsi években Rózsaffyék környezetében tehát olyan orosz és francia értelmiségiek, művészek bukkantak fel, akik sokszínűségükkel jelentősen tágították szellemi látókörüket, hosszú távra meghatározva művészi ízlésüket, preferenciáikat.

A teozófia vonzásában

De ne szaladjunk ennyire előre, mert az 1900-as évek elején egy másik szellemi körrel is kapcsolatba kerültek, a teozófiai mozgalommal. Az is könnyen elképzelhető, hogy Olga már Rózsaffy Dezső megismerése előtt találkozott a teozófiával, hiszen nagynénje, Anna Goncsarova vezette be őt is, és anyját, Verát is a teozófia világába.

Anna Szergejevna Goncsarova

Anna Szergejevna jelentőségét az orosz és francia teozófiai mozgalomban orosz forrásokban végzett kutatás révén sikerült nagy vonalakban rekonstruálni. A leggazdagabb leírás színes életújáról és egyéniségéről Andrej Belij orosz író, költő, antropozófus, az orosz szimbolizmus egyik képviselője visszaemlékezéseiben bukkan fel: Belij lelkendezve idézi fel, hogy apja, Nyikolaj Vasziljevics Bugajev matematikaprofesszor keltette fel Annában az érdeklődést a pszichológia iránt, olyannyira, hogy ennek hatására Párizsban beiratkozott a Sorbonne-ra.

Nemcsak hogy megszerezte a diplomát, hanem bejáratos volt a kor olyan nagy hatású francia tudósaihoz, mint Charles Robert Richet fiziológus, pszichológus, parapszichológus, Jean-Martin Charcot neurológus, illetve Émile Boutroux filozófus, filozófia- és vallástörténész, aki spirituális filozófusként védelte a vallás és a tudomány összeegyeztethetőségének gondolatát. Tanulmányai elvégzése után Anna visszatért Moszkvába, de később kétféle életet élt, sok időt töltött Párizsban. Belij így jellemzi: „Anna Szergejvnának hatalmas okos orra volt, mint egy ragadozóé, a szeme pedig élénk és sötét. Mégis, összességében csúnya volt, mintha karikatúrája lett volna nem is Natalja Nyikolajevnának (Puskin feleségének), hanem az ő csúnya húgának, aki egy szépséges angyal lett volna Anna Szergejvnához képest. Alig láttam az övénél csúnyább arcot. Mégis, ezt feledtetni tudta az emberrel rendkívüli elevensége és ragyogó, sziporkázó intellektusa. Rendszeresen előfordult, hogy mikor megjelent nálunk, apámmal órákon keresztül fecsegett a legmagasabb filozófiai kérdésekről, apám ilyenkor mindig felélénkült. Nagyon nagyra tartotta Goncsarovát. Még korábban apám tevékenyen részt vett Anna Szergejevna unokatestvérének, a félénk Pavel Nyikolajevics Batyuskovnak gyorsított nevelésében, aki miután felvették az egyetemre, gyakran látogatott el hozzánk. Goncsarova és Batyuskov a kilencszázas évek elején elmélyedtek a teozófiában. Azelőtt még nem is szerepelt Anna Szergejevna szótárában ez a kifejezés, míg a »pszichológia« és »hipnotizmus« kifejezések mindennapi szóhasználatának részét képezték.” Belijnek van még egy érdekes megjegyzése, ami nagy valószínűséggel Olga húgára, Nadine-ra vonatkozik: „Egyszer jártam a Goncsarov-házban egy gyerekek számára rendezett estélyen, ahol még táncoltam is Anna Szergejevna egyik nagyon bájos unokahúgával (nővérének a lányával).” Nadine és Vera ugyanis 1910-ben visszatért Oroszországba. Moszkvában éltek halálukig.

Először is fontos pontosítani, hogy ki volt Batyuskov, akinek neve többször előkerül az Olga után fennmaradt orosz levelezésben is. Pavel Nyikolajevics Batyuskov (sz. 1864) – Vera és Anna Goncsarova unokatestvére volt, édesanyjuk, Anna Szmirnova lánytestvérének árván maradt gyermeke.

Pavel Nyikolajevics Batyuskov
1870-es évek

Anna Goncsarova 1901-ben már teozófusként érkezett Moszkvába, és nagy hatással volt Pavelre, aki a szimbolista költők társaságához, az Argonautákhoz tartozott. Előbb ott tartott teozófiai előadásokat, majd később a teozófiai köröknek lett aktív tagja. Batyuskov egy nagyon régi orosz nemesi család sarja, apja révén közeli rokonság fűzi a Puskin előtt legnagyobbnak tartott Konsztantyin Nyikolajevics Batyuskov költőhöz (1787–1855), aki Puskinnal is szoros irodalmi kapcsolatban volt. Az Orosz Teozófiai Társaság 1908-ban alakult meg, Andrej Belij szimbolista költő mint ennek tagja a *Nacsalo véka* (Századelő) című regényében (7. rész: „A szegény lovag”) megidézi Batyuskovot is mint a társaság tagját: „szuper-Don Quijote”-nak nevezi, aki arra „pazarolja” az életét, hogy másokat megmentsen; gúnyolódik rajta, hogy nem veszi észre, amikor kihasználják, lihegve teljesít minden kívánságot és mindig mosolyog, „ahogy az egy rendes teozófushoz illik”. Batyuskov a moszkvai Rumjancev Múzeumban dolgozott (1924-től ez a Lenin Könyvtár), többek között a spiritizmus is érdekelt. Teozófus körökben nagyon kedvelték. Csendes, szerény, szorgalmas, nagyon megbízható és szeretetre méltó emberként jellemzik. Eredeti gondolkodású, aki tucatszámra is több teozófiai cikket írt, rendszeresen publikált a *Voproszi teozofii* című folyóiratban, sokat fordított.

Pavel Nykolajevics Batyuskov
1890-es évek

A Rózsaffy házaspár teozófiai érdeklődésének első nyoma azokban a levelekben maradt fenn, amelyeket még Franciországbán váltottak egymással. Olga ugyanis több időt töltött a Chartreuse-ben 1908-tól, mint Rózsaffy Dezső, aki rendszeresen visszatért Párizsba dolgozni: tanulmányokat írt, festett, képeit időnként eladta, és megrendelésre portrékat is készített. Ekkor már elég súlyos anyagi gondjaik voltak, a pénzszűkére rendszeresen találunk utalást a levelekben. Olga terhesen a még alig másfél éves első fiukkal, Didier-vel a Chartreuse-ben hozta világra második fiukat, Georges-ot 1908 decemberének végén. Ezekből az időkből maradt fenn néhány levél, melyet Rózsaffy Párizsból írt Olgának, akinek nehéz lehetett a Chartreuse-ben egyedül boldogulni a két kisfiúval, de Párizsba visszatérni semmiképp sem akart, hiszen Rózsaffy is szállodában lakott ekkor. Felvetődött, hogy Rózsaffy az idősebbik fiút magával viszi egy kis időre Párizsba, ezzel könnyítve Olga helyzetén, de ezt végül nem vállalja, és a következő választ írja: „Egy napra sem szeretném elszakítani tőled, nem tudom Dickyt elképzelni nélküled. A jelenléted, a jótékony közelséged egy abszolút szükséglet számára. Nélküled, tőled távol elveszítene valamit. És nem az anyai kötelékekre gondolok – írja –, hanem teozófiai értelemben gondolom. Diczkynek szüksége van a te mindent beburkoló aurádra. Én ezt akkor is érzem, ha nem vagyok teozófus, és mélyen megélem.” Az idézett levél folytatásából kiderül, hogy 1908-ban

igen intenzív kapcsolatban állt a párizsi teozófiai társasággal, ahová rendszeresen eljárt. Olga ezzel kapcsolatos kérdéseire válaszolva először egy bizonyos Miss Craigról számol be, akiről megállapítja, hogy egy nagyon tehetséges teremtés, komoly okkult képességekkel, de szélsőségesen fanatikus. „Folyton mások befolyásolásával van elfoglalva a végtetekig. Néhány szerencsétlen hisztérikus nővel, akiknek gyenge a jelleme, sikerrel jár, de velünk nem fog, azt hiszem, ezért ért véget a kapcsolatunk.” Majd rátér a társaság egy másik tagjára, akiről Olga szintén kérdezi: Johannes Hohlenberg dán író, festő, antropozófus kerül szóba, aki 1906 és 1911 között Párizsban élt. Így jellemzi őt Rózsaffy: „Nagyon intelligens, a festők között kiemelkedően nagy gondolkodó, nagy tehetség, művelt. Kiváló zenész, rengeteget utazott. Nagyon benne van a filozófiában. Metafizikai kérdésekkel évek óta foglalkozik. Gyakorlással sikerült kilépnie a fizikai testéből. Gyengesége azonban a morálja. Nem fogadja el a megtisztulás szükségességét, ennek csekély jelentőséget tulajdonít. Ebben teljesen ellentétes nézeteket vallok. Nem lehet az asztrális mezőbe úgy belépni haszonnal, hogy ne uralnánk a testi késztetéseinket. Elmentem vele a teozófiai társaság székházába (59. Av. de Labourdonnais). Sokáig beszélgettünk egy hölgygel, a titkárral és másokkal. Érdekes és mulatságos volt. Viszont van egy szomorú hírem számodra: Pascal doktor elhunyt. A Társaságban láttam kitéve gyászjelentését. Nagyon meglepődtem, mert éppen néhány nappal halála előtt vettem kezembe a *Sagesse Antique* című művét...” Théophile Pascalról van szó, aki a francia Teozófiai Társaság első titkára volt 1900–1908 között, és 1909-ben hunyt el.¹³ Szóba kerül még egy előadás, amelyet a Társaságban hallgatott meg, egy bizonyos Gaston Revel teozófustól. Bevallása szerint ebből semmit sem értett, mert neki túl sajátos volt. Mint írja, a következő előadás a jövő fajairól fog szólni, arra is készül elmenni.

A párizsi orosz teozófus körről további részletek derülnek ki a Rózsaffyék Budapestre költözése után, 1910-től keletkezett levelezésből Vera és lánya, Olga között.

Vera ekkor már az anyagi problémák miatt egyre több fordítási munkát vállalt, ezeket jórészt húgától, Annától kapta, és teozófiai témájú műveket emleget. 1910-ben Anna az egyik párizsi teozófiai társaság titkára lett, amint egy levélből kiderül. Az egyik legtöbbet emlegetett alakja a párizsi orosz teozófus ismerősöknek Konsztantyin Dmitrijevics Balmont (1867–1942), az orosz szimbolizmus első nemzedékének legnépszerűbb költője, akinek műfordítói tevékenysége is

13 Emlegetett műve, a *La sagesse antique à travers les âges: les grands instructeurs de l'humanité* (Az ősi bölcsesség korokon át: az emberiség nagy tanítói) 1903-ban jelent meg Párizsban.

nagyon jelentős. 1905 és 1913 között politikai okok miatt emigrációba kényszerült, főként Párizsban élt. Második felesége, Jekatyerina Alekszejevna Andrejeva (1867–1950) szintén író, műfordító, Anna Goncsarova barátnője volt. Balmont és felesége is részt vettek Párizsban 1906-ban a teozófiai világkongresszuson, ahol Rudolf Steiner egy különleges előadás-sorozatot tartott az oroszok számára. A levelekben felbukkan még Anna Nyikolajevna Ivanova (1877–1939), Balmontné unokahúga, aki 1904-ben unokatestvérével, Margarita Szabasnyikovával érkezett Párizsba. Ivanova éneklést tanult, Szabasnyikova festészetet.

Az egész társaság hasonlóan modern gondolkodású volt, a teozófia vagy az antropozófia iránt érdeklődött. Jártak Annie Besant és Rudolf Steiner előadásaira. Mindezekről Balmontné orosz emlékirataiból, illetve Margarita Szabasnyikova *A zöld kígyó (Die grüne Schlange)* című, németül megjelent önéletírásából lehet bővebb képet kapni. Szabasnyikova festőnő Andrej Repin tanítványa volt, és az antropozófia legfontosabb orosz hívei közé tartozott, férje pedig Maximilian Volosin (1877–1932) festő, író, költő, antropozófus. Szabasnyikova férjével együtt 1905-től Rudolf Steiner hívei lettek, követték Európában előadásaira, Szabasnyikova Steiner misztériumdrámáiban is játszott Münchenben. 1913-ban részt vesz az Orosz Antropozófiai Társaság alapításában, 1914-ben a dornachi Goetheanum építése idején Rudolf Steiner felkérésére megfestette a kisebbik kupola két motívumát. Steinert is ő fordította oroszra.

Rózsaffy Dezső 1909 első felében több időt töltött Budapesten, megpróbálta előkészíteni hazatérésüket Magyarországra. De ekkor már apja tőzsdei bukása érezte hatását. Nővérehez, Georinához költöztek volna, neki azonban váratlanul bérbe kellett adnia villáját az adósságok miatt, így nem volt hová hazajönniük. Olga láthatólag nagyon félt az egészségtől, Rózsaffy többször bátorítja leveleiben, és főképp lánytestvéreinek megelőlegezett jóindulatával próbálja nyugtatgatni. Közben már állást keres a Szépművészeti Múzeumban, festményeit hazahozatja Párizsból, és eladásukból próbál pénzt szerezni. Itthon tartózkodásának hátterében az 1909. május végén Budapesten megrendezett európai teozófus kongresszus is állhatott, amelynek kísérő programját, a művészeti kiállítás anyagát ő válogatta.

Feltehetőleg 1909 végén költöztek haza Magyarországra, amit alátámaszt Rózsaffynak két Tátraszéplakról írt levele 1910 telén Budapestre, feleségének címezve. Zichy István festő, történészt látogatta meg a Tátrában, aki ott kezelte magát, de hogy mi volt a látogatás célja, az nem derül ki. Zichyvel Nagybányáról ismerhették egymást, de ő is volt Párizsban, és 1904-től rendszeresen megfordult Gödöllőn. Zichy hosszabb időre ment a gyógyüdülőbe, ahol Rózsaffyt arról győzködte, menjen el vele egy nagyobb világ körüli utazásra,

Európán kívül Ázsiába és Amerikába is. Rózsaffy erre nem akart vállalkozni. Onnan írt egyik levelének végén teozófiai témák is felmerülnek. Egy angol orvosról mesél, valószínűleg a tátrai gyógyhelyen találkoztak, akivel a teozófiáról és Adjarról beszélgettek. Adjar volt a nemzetközi teozófiai társulat központja Indiában. Az angol orvost korábban nagyon érdekelte a teozófia, még Mme Blavatsky idejében, akit személyesen is ismert, de mint Rózsaffy idézi, neki tényekre van szüksége, és azzal nem találkozott. Rózsaffy azt javasolta, hogy először magát tökéletesítse tovább. Ezután azt kérdezi Olgától, értesült-e Ágoston Gyula, a magyar teozófiai társaság elnökének haláláról, akit már tíz napja eltemettek. Majd örömét fejezi ki, hogy Olga megrendelte Rudolf Steiner könyvét. Hogy rendszeresen eljártak a társulatba, az Vera egyik leveléből is kiderül, amikor rákérdez, hogy érdekesek-e a szeánszok a budapesti teozófiai társaságban.

Rózsaffyék 1910 őszén házasodtak össze Budapesten, de csak polgári esküvőjük volt. Sokat elárul a teozófus körökkel való intenzív kapcsolataikról, hogy esküvői tanújuk Stojits Iván és [Gyöngyöshalászi] Takách Béla volt, a magyar teozófia két kiemelkedő alakja. Takách Béláról egy fénykép is fennmaradt a családi hagyatékban, nagymamám felirata szerint szülei barátja volt.

Gyöngyöshalászi Takách Béla

Rózsaffy Lucy
1910-es évek

Ekkor rövid ideig, 1910 és 1912 között Gödöllőn, a művésztelepen éltek, lányuk, Lucy ott született. Kevés adat maradt fenn az ottani évekből, de az biztos, hogy a gödöllői művésztelep művészeihez a közös teozófiai érdeklődés miatt is vonzódtak. Azok az új életfelfogásbeli eszmék, amelyeket a gödöllőiek mint reformközösség vallottak, például az étkezésről (vegetarianizmus), a testmozgás fontosságáról vagy a gyermeknevelésről, nem álltak tőlük messze: a franciaországi Chartreuse-ben hasonló szellemű közösségi élet folyt, Olgáék már ekkor megismerkedtek például a vegetarianizmussal, amit Vera és nővére is követett.

Vera Szergejevna Goncsarova

Rózsaffy Dezsóné Olga Goncsarova Lempitzky
1910-es évek

Sőt, néhány évvel később egy levélből kiderül, hogy az idősebbik fiú, az akkor hatéves Didi tudatos vegetáriánus. Mindemellett nem lehetett könnyű Olgának, aki magyarul még nem beszélt, és egy teljesen idegen világba csöppent. Anyja egyik levelében sajnálkozásának ad hangot, hogy Olga biztosan unatkozik Gödöllőn, sokat ül otthon egyedül, és a Chartreuse-ben biztosan jobban érezte magát. Legszorosabb kapcsolat Nagy Sándorékhoz fűzhetné őket, erre utal, hogy Nagy Sándor festő, a gödöllői művésztelep egyik alapítója lett Rózsaffy Lucy keresztapja.

Vera meg is látogatta Rózsaffyékát Gödöllőn egy ízben, mielőtt 1911 tavaszán Nadine-nal visszatértek Moszkvába annak reményében, hogy egy elhúzódó örökösödési perből az anyai ágon rájuk eső, nem csekély örökséget megszerezve rendezik egyre aggasztóbb anyagi helyzetüket. Vera szeretett volna egy folyóirat-szerkesztőségi munkát szerezni és később visszatérni Párizsba. A per azonban egyre rosszabbul állt, és húzódott, egyre kisebb összegben reménykedhettek. Vera franciátanításból és fordításokból, köztük zömében teozófiai témájú cikkek fordításából tartotta fenn magukat, Nadine ugyanis egyre fokozódó idegrendszeri problémákkal küszködött, így csak alkalmi munkákat tudott elvállalni. Meglehetősen szerényen éltek. A már emlegetett unokatestvénél, Pavel Batyuskovnál laktak, akiről sok szó esik a levelekben mint elkötelezett teozófusról, teozófiai munkák szerzőjéről. 1911 októberében Vera egyik levelében gratulál Rózsaffynak felelős szerkesztői kinevezéséhez a *Teozófia* című lapnál, amely 1912-től indult. Minden iránt érdeklődik a lappal kapcsolatban, annál is inkább, mert mint írja, unokatestvére szintén munkatársa az orosz teozófiai folyóiratnak. Ebben a levelében tér ki Natalja Goncsarova festőnőre is, és kéri vele kapcsolatban Rózsaffy segítségét: „Most pedig egy művészeti tárgyú kéréssel fordulok Önhöz unokahúgom, Nathalie Gontscharoff kisasszony részéről, aki elismert festőművész. Már sikeresen állított ki többször is az orosz Szalonban. Impresszionista tájképfestő (és ugyanakkor szimbolista is). Hogy képet alkot-hasson stílusáról, talál egy reprodukciót tőle az Apollon nevű folyóirat 1910. októberi vagy novemberi számában. Ebben az évben szeretné néhány képét elküldeni Párizsba, az Exposition des Indépendants-ra. De azt is szeretné megtudni, hogy milyen feltételek mellett állíthatna ki Budapesten? Amikor meséltem neki Önről és Olgáról, megkért, hogy kérjek Öntől felvilágosítást, és pontos információt arról, hogy kihez kell ez ügyben fordulnia.”

Fél évre rá, 1912 júniusában reagál Vera arra, hogy mit válaszolt Rózsaffy: „Nagyon örülök, hogy Goncharova kisasszony művészi tehetségét ilyen pontosan ítélte meg, mindenképpen átadom neki gratulációját. Három képét elfogadták egy londoni kiállításra, ahová valószínűleg vőlegényével, Larionoff-fal

fog kimenni. Most egyébként vidéken van. Nadine unatkozik Moszkvában, de gyakran jár Goncharova kisasszony műtermébe, akivel nagyon rokonszenvez.”

Vera egy korábbi leveléből érdekes részletet tudunk meg Rózsaffyék szoros kapcsolatáról a budapesti teozófiai társulattal, annak apropóján, hogy a moszkvai teozófiai társaságban Vera találkozott Nina Gernet teozófusnővel, és mesélt Olgával való találkozásáról Budapesten. Ezt írja: „Mesélt rólad és a gyerekekről is, akiket megdöbbenésemre az egyik találkozáson látott. Igaz ez? Hogy-hogy elvitted őket magaddal?” A *Teozófia* című lap első számából kiderül, hogy Gernet Anna Kamensky, az orosz teozófiai társaság alapítójának társaságában átutazóban Budapesten járt és előadásokat tartott.¹⁴

Vera már 1912. január végén lelkesen reagál a magyar *Teozófia* című lap első számára, amit megküldtek neki, és rögtön be is vitte a moszkvai társulatnak megmutatni, illetve készül elküldeni Batyuskov cikkeit, amelyek az orosz társlapban jelentek meg. Később fel is ajánlja, hogy szívesen fordít belőlük, ha Rózsaffy érdeklődik.

Úgy tűnik, Vera és Olga is intenzíven figyelte a teozófiai mozgalom alakulását és vett részt a helyi társulatok működésében. A fiatal szerveződésekben belül – mind a moszkvai, amely 1908-ban, mind a magyar társulat, amely 1907-ben alakult – hamar kialakultak nézeteltérések, és a célok és a hozzá vezető utak összeegyeztethetetlennek bizonyultak. Vera egyik levelében utalást tesz arra, hogy az orosz teozófiai társaságon belül feszültségek vannak, több részre szakadnak. Valóban több társaság működött párhuzamosan, amelyeket egyesíteni akartak, és a nemzetközi hálózatba integrálni. Ez többeknek nem tetszett, meg akarták őrizni függetlenségüket. Vera unokatestvére, Batyuskov is, Andrej Belijjel együtt, egy ilyen független körnek volt a tagja, amely 1910-ben feloszlott. Tagjai közül jó párán Steiner követőinek körét alkotta. A helyzettel kapcsolatban Vera Édouard Schurét emlegeti Olgának, kérdezve tőle, hogy olvasta-e leveleit, amelyben azt fejezte ki, amit mindenki gondol, de nem mer kimondani.¹⁵ Schurét lehet, hogy személyesen is ismerték Veráék, 1906-ban a párizsi teozófiai kongresszuson szervezőként is részt vett, és ott ismerkedett meg Steinerrel. A *Teozófia* című lap 9. számában Rózsaffy fordításában meg is jelent egy Schuré-cikk

14 Nina Gernet (1864–1932) az angol teozófiai társaság tagja volt, kapcsolatot tartott fenn német, svájci, francia és olasz társaságokkal. Állandóan utazott Európa és Oroszország között, és sok tiltott teozófiai könyvet vitt át hazájába. A teljes teozófiai könyvtára később az orosz teozófiai társaság könyvtárának törzsét képezte. Publikációi általában az angol *Theosophical Review* és az orosz *Vesztnyik Teozofii* című folyóiratokban jelentek meg.

15 Schuré (1841–1929), francia író, költő esztéta, Rudolf Steiner barátja és munkatársa volt, a francia teozófiai élet egyik vezető alakja. Leghíresebb műve, a *Les grands initiés* (A nagy beavatottak) 1899-ben jelent meg.

fordítása *A teozófia jövőjéről* címmel, majd 1914-ben egy másik *A misztikus elem Wagner Richárd művészetében* címmel.

Rózsaffy Dezső teozófiai működésének legintenzívebb és egyben legismeretesebb szakasza szerkesztői működése 1912 és 1914 között a *Teozófia* című lap élén.

Rózsaffy Dezső
1910-es évek

Az általa szerkesztett évfolyamok híven tükrözik ízlését, szellemét a teozófiáról való gondolkodásban. A mozgalom jeles külföldi képviselőinek nézeteit fordításokon keresztül megismertette, illetve a „Kérdezz felelek” rovatban az olvasók kérdéseire válaszolva, a teozófiai irodalom elmélyült ismeretéről tanúskodik közreműködése. Az általa írt cikkek kivétel nélkül a gyermekneveléssel kapcsolatos témákat érintenek. Előadást tartott 1914-ben *Újító szellem a pedagógiában* címmel, cikket írt a *játékszer moráljáról*, amelyben Steinerre is hivatkozik, és fordítást közöl három részben *Gyermeknevelés a spirituális tudomány szempontjából* címmel. Itt lenne érdemes bővebben kitérni arra is, hogy Rózsaffyék gyermekeiket az egyik első reformpedagógiai intézménybe, Domokos Lászlóné Löllbach Emma New School (Új iskola) nevű magániskolájába járatták. Löllbach apja, Löllbach Gusztáv pedig a Magyarországon élő antropozófusok baráti

köre magyar ágazatának első vezetője volt, lánya, Emma szintén kapcsolatban állt spiritisztákkal és teozófusokkal.

Granasztói Pál személyes hangú visszaemlékezésben így ír Rózsaffyék nevelési elveiről: „Olga a gyermekek nevelése végett lemondott a művészi pályáról, s ha az ember saját anyján kívül mondhatja másról, hogy ideális anya, akkor ő volt, lehetett az. Koruk – az 1910-es évek – legmodernebb nevelési elveit követték férjével együtt. Valami olyanra törekedtek, ami csaknem teljes ellentéte volt annak, ahogyan engem, minket neveltek, sőt elveik éppen most, a modernebb pedagógiai törekvések során is időszerűek. A személyiség tisztelőre egy gyermekben, a képességek szabad kibontakozására, a teljes őszinteségre, nyíltságra, s minderre nem eltökélten, racionálisan, hanem szeretettel, érzelmeteljesen.”

Számos területet lehetne még felsorolni, amelyre hatott a teozófia szelleme a Rózsaffy házaspár életében, de legáltalánosabban az egyén szellemi és erkölcsi fejlődésébe vetett hittel és az altruisztikus felfogással lehetne körülírni. Ennek ismét egy szép összefoglalását adja Granasztói Pál *Vallomás és búcsú* című kötetében: „Olga és családja mintha olyan világban élt volna, ahol anyagi érdekek nem léteznek. A pénzt technikai segédeszköznek tekintették, amit mihamarabb ki kell adni, a vagyontól nemcsak idegenkedtek, hanem szinte bűnösnek, rosszra vezetőnek vélték. Olga olyan adakozó szférában élt, és ilyent is teremtett maga körül, amelyet csak az őskeresztényeknél képzelhettem. Innen eredt a kommunizmus iránti vonzódása is, amely kizárólag érzelmi jellegű volt, minden gyakorlati meggondolás nélkül. Ebben talán származása, párizsi környezete is vezette, lényegében azonban nem volt más, mint a polgári, anyagi, önző életfelfogás iránti ellenszenv megnyilvánulása.”

**KLÁRIS
KIADÓ**